

PRI-POVEST O PADU

U "GRAD NA BRDU"¹

INTERTEKSTUALNOST I ŽANR KAO TEORIJSKI FAKTORI KNJIŽEVNE KRITIKE (MILTON U AMERICI PITERA AKROJDA)

Da zabavi. I da pokuša, pretpostavljam, da stvori nekakvu viziju sveta, što i jeste glavni predmet ljudskog interesovanja. Da ljude navede da svet vide malo drugačije.²

1. UVOD

Implicitni autor ovog rada moli implicitnog čitaoca da umesto prologa razmotri projekat romana koji bi se "delimično bavio Miltonovim bekstvom u Novu Englesku" a "delimično bi bio prerada *Izgubljenog raja*".³ Pitera Akrojda (Peter Ackroyd, 1949–), cenjenog engleskog romansijera, biografa, esejistu i kritičara *Tajmsa* (*The Times*), za takav poduhvat u svom pretposlednjem romanu, *Milton u Americi* (*Milton in America*, 1996), jetko osuđuju kritičari sa obe strane Atlantika. Iako mu priznaju briljantnost duha i izglačanost stila, kritičari nestrpljivo prigovaraju žaleći se na mehanički siže i marionetske likove. Osporavaju uspeh romana bilo kao pokušaja rasvetljavanja velikih tema, bilo kao poučne priče s tezom.⁴ Džon Klut (John Clute), ipak, zaključuje svoj prikaz u *Nju Stejtsmenu*⁵ (*New Statesman*) primedbom da je "užasna proročka vizija uništenja raja" zapravo "izazivačka skica gubitka Amerike i celog sveta". Vraćajući se na moto ovog rada, kao i na Akrojđov iskaz o nameri s kojom je pristupio pisanju ovog kontroverznog romana, u redovima koji slede nastojaće se razabrati tkanje Akrojđove vizije. Da ne bi bilo nesporazuma, kako je intencionalistička pogreška nedopustiva u post-postmodernom dobu, interpretacija se vrši isključivo na osnovu strukture: reč je o rikerovskoj strukturi koja, u vidu trojstva raspored delova ili dispozicija-žanr-stil, čini smisao, sa koga se hermeneutičkim postupkom prelazi na referenciju.⁶

2. APOLOGIJA ŽANRA: MILTON U AMERICI KAO PSEUDOBIOGRAFSKA DISTOPIJA

Milton u Americi nije istorijski roman u strogom smislu reči, niti se može odrediti kao postmoderni žanr istoriografske metafikcije.⁷ Možda bi se ovaj Akrojđov roman dao podvesti pod pojam "palimpsest istorije" koji uvodi Kristin Bruk-Rouz, raspravljajući, između ostalog, i o romanima poput *Sto godina samoće* ili *Trgovac*

divanom, koje karakteriše znatan udeo magijske intervencije u sasvim izmišljenoj priči smeštenoj u određeni istorijski period.⁸ Umesto nastojanja za narativnom rekonstrukcijom prošlosti, uz težnju ka istorijskoj uverljivosti, tekst se uspostavlja kao pseudobiografska distopija na temu "šta bi bilo kad bi bilo".⁹ Razmotrimo redom termine ovakvog određenja. Najpre, iako Akrojdoov autorski pečat čini upravo stapanje žanrova, te tako i uključivanje znatnog fikcionalnog elementa u biografiju, ovaj spisatelj dosledno pravi razliku između svojih biografskih i romaneskних dela. U tom smislu bi valjalo tumačiti i naslov romana koji se ovde ispituje. *Milton u Americi* stoga nije niti biografski odsečak o velikom engleskom pesniku niti istorijska rekonstrukcija ranog kolonijalnog perioda Nove Engleske; pre bi se moglo reći da je u pitanju hipotetička fantazija na temu ukrštanja individualnih i kolektivnih, ostrvskih i prekoatlantskih puritanskih impulsa. Tematsku podlogu ovog romana grade uzajamni uticaji Novog sveta i tvorca *Izgubljenog raja*. Akrojda pre svega zanima Milton kao državnik, idealni Kromvelov naslednik, dakle aktualizacija pesnika-sveštenika-proroka.¹⁰ Upravo o ovom problemu javne uloge umetnika raspravljaju i Tomas Mor i Rafael Hitlodej u Prvoj knjizi *Utopije*.¹¹ Indikativan je i podatak da je neposredno po završetku *Miltona u Americi* Akrojdo započeo rad na prikupljanju grade za biografiju Tomasa Mora.¹² U Akrojdovoj grotesknotragičnoj viziji Milton državnik baca sramnu senku na Miltona književnika. Tu, međutim, ne prestaju paralele sa Morovim delom. Akrojdo distopiji bele anglosaksonske protestantske Amerike kontrastira neuverljivo idealizovanu utopiju katoličkog misionarstva u kavaljerskom duhu. Kako sam kaže, funkcija književnosti jeste da zabavi, što je razlog više da se raspše mitovi književnog realizma i istorijske istine.¹³ U Akrojdovom romanu, prema tome, ne treba tražiti konvencije mimetičke reprezentacije, verno beleženje društveno-istorijskog trenutka i produbljenu psihološku motivaciju, niti doslednost istoriografskog metoda, bilo kao narativizacije i kulta ličnosti bilo kao utvrđivanja zakonitosti istorijskih procesa. *Milton u Americi* stoga jeste, pre svega, zabavni eksperiment transtekstualnosti.¹⁴

3. RESTAURACIJA PALIMPSESTA: TRANSTEKSTUALNE IMITACIJE I TRANSFORMACIJE

Akrojdoova ironična hipoteza, kao tema romana, nagoveštena je već u paratekstu,¹⁵ naslovom i uvodnom napomenom. Dok je stvarni Milton s tragičnim patosom, herojski, ostao da se suoči sa režimom restauracije, oslušujući Uraniju, Nebesku muzu, kako mu šapuće stihove najuzvišenijeg epa ikad napisanog,¹⁶ a, istovremeno, novim političkim i religioznim pamfletima ne dajući mira apsolutističkoj tiraniji, Akrojdoov Milton kukavički, pragmatično možda, beži preko okeana, da bi se tamo "molio" i "svedočio za Englesku", da bi bio Engleska u Americi, Nova Engleska.¹⁷ Džon Milton je "dobra stara stvar" (79), dojučerašnji Kromvelov Sekretar za strane jezike¹⁸ sada ovaploćuje ideale puritanske republike, pri čemu "Eden u pustinji" (74) zaista podrazumeva kroćenje divljine engleskim redom (107). Roman o američkom Miltonu opisan je kao pseudobiografska distopija, ali on je istovremeno i kvaziistorijski roman, vestern i vizija. Tema mu je mogući svet, fiktivna verovatnoća predstavljena kao istorijska činjenica, a razvijena je kroz radnju izloženu posredstvom različitih narativnih modaliteta: spoljašnja perspektiva sveznajućeg pripovedača¹⁹, slobodni (in)direktni diskurs²⁰, dijalog, dnevnik, pisma. Fikcionalni Milton nalaže svom

95

starom sekretaru u Engleskoj da na osnovu redovnih izveštaja koje od njega prima zabeleži istoriju izgradnje puritanske republike u Novom svetu i raseje je po Staroj Engleskoj (57, 84). Paralelni zapis te istorije pohranjen je i u dnevniku koji naizmenično vode Milton i njegov novi sekretar: taj dnevnik treba da beleži detalje putovanja preko mora i kroz umove ljudi (37), zapise istorije nove nacije na zapadnoj hemisferi, koju stvara "Milton među Amerikancima" (142). Ekstradijegetička²² situacija iskazivanja²², međutim, nigde nije ni naznačena ni specifikovana: ne zna se ko je i kako došao u posed tih dokumenata, niti ekstraheterodijegetički narator autorefleksivno komentariše njihovu autentičnost ili verodostojnost. Likovi i događaji su najvećma izmišljeni: iluzija istorijske istine razbijena je parodijskim ukrštanjem stvarnih ličnosti u kombinacijama imena i prezimena fikcionalnih likova (Inkris Dobz, Autspoukn Mejder, Prizervd Koton, Agata Bredstrit).²³ Iako geografski i istorijski precizno određena, Akrojdova Nova Engleska je intertekstualna antiutopija sagrađena od odjeka književnih prototipova sličnih projekata i njihovih voda. Na prvom mestu nameću se otvorene aluzije na *Utopiju* Tomasa Mora: kao i Morova Utopija, i Masačusetski zaliv ima oblik polumeseca, sa okomitim liticama i podvodnim stenama u plićaku (12)²⁴. Ali postoji i ključna razlika: izvorna Utopija je zemlja verske tolerancije, dok je Miltonova obećana zemlja strogo očišćena od svih nevernika koji se ne daju prevesti u pravu veru, a autor *Utopije* je osuđen kao "idolopoklonički bogohulnik" (55) i "papist" (251). To može izgledati kao grubo iskrivljavanje Miltonovog verskog i političkog revnovanja (ne zaboravimo da je Milton isticao naporedno delovanje sekta kao nužni uslov traženja istine)²⁵, ali čitalac mora stalno imati na umu da je u pitanju ironijsko-komična verzija Milтона kao uspostavljača američkog društva. *Milton u Americi* je i svojevrsna robinzonijada, gde se odnos Robinzon-Petko uspostavlja i pre brodoloma, susretom između slepog puritanskog agitatora u bekstvu i siromašnog londonskog ugursuza. Milton nalazi vodiča i pisara, a momče iz istočnog Londona dobija hranu i ... ime – Guščije Pero. Tu su i dnevnički odlomci o životu na brodu i na kopnu, a centralna tema jeste uređivanje prirode i civilizovanje neznabožaca. "Drugo" je preteće zlo, bilo da su to šume i močvare, zveri i "divljaci" ili tud jezik i religija. Uočljive su i aluzije na prvi veliki (anti)roman koji se poigrava žanrovskim konvencijama, *Don Kihot*, pre svega u protagonističkom paru fizički i duhovno slepog tiranina nove puritanske republike i njegovog praktičnog i dovtljivog sekretara otvorenog duha. Njihova misija u Novom svetu, a naročito borba protiv razvrata i majskih svečanosti evocira doživljaje jednog drugog parodijskog para – Viteza i Štitonoše u *Hjudibrasu*. Uz malu razliku, primetimo, da Guščije Pero predstavlja suprotnost Batlerovom Ralfu. Akrojdov roman je, najzad, protkan i znatnim brojem potpunih i nepotpunih citata iz Miltonovog dela, uglavnom *Izgubljenog raja*. Uz to, praznine u istorijskom zapisu popunjene su iznalaženjem fantastičnih veza, od kojih nije najmanja značajna i ta da se fikcionalnom Miltonu privremeno vraća vid posle Prvog Pada u Prirodu a pre Drugog Pada u Greh, hronološki (decembar 1661.) otprilike, može se pretpostaviti, u periodu kada istorijski Milton radi na Devetoj knjizi *Izgubljenog raja*, u kojoj se izlažu neposredni povod, priroda i posledice Čovekovog Pada, a koju pesnik otvara zazivajući "pokroviteljku nebesku" što mu "udeljuje posete svoje noćne i nemoljena".²⁶ Raj izgubljen u Engleskoj nakon kraha Republike ponovo je osvojen u Americi, da bi privremeno i po drugi put bio izgubljen, i na kraju silom povraćen. Kako izgleda raj Akrojdovog Milтона?

4. MOŽE LI SE IZGUBLJENI RAJ PONOVO STEĆI? PUT INTERPRETACIJE OD STRUKTURNOG SMISLA KA REFERENCIJI

Roman o Miltonu u Americi sastoji se iz dva dela. U prvom delu, "Eden", čitalac saznaje o brodolomu na obalama Masačusetskog zaliva kojim se okončava skoro dvomesečni prelazak Atlantika, osnivanju kolonije Novi Milton na mestu Novog Tivertona, njenom ustrojstvu i zakonodavstvu, kroćenju prirode i asimilovanju domorodaca. Narativna perspektiva i modus menjaju se kroz naizmeničnu smenu dijaloga između Guščijeg Pera i njegove žene Kejt (koji retrospektivno osvetljava događaje koji su prethodili Miltonovom nestanku i trenutku razgovora), i dnevničkih beležaka, Miltonovih pisama svom bivšem sekretaru Redžinaldu de la Poulu, i auktorijalne naracije.²⁷ Nakon što niz katastrofa i tajanstvenih predznaka potvrđuje Miltonovu bojazan da se obreo u "Đavoljoj zemlji" (152), njegov dnevnik se prekida i "Eden" se završava konstatacijom Miltonovog nestanka. Na taj način postiže se dvostruko paralelno proticanje vremena u smeru trenutka gubitka Edena kojim se okončava prvi deo: sporo vreme pripovedanja (dijegetičko vreme) u kojem intrahomodijegetički narator razgovara sa suprugom čekajući povratak gospodara, i brzo pripovedano vreme (mimetičko vreme) koje je predmet naracije i koje obuhvata avanture koje su prethodile momentu analeptičke naracije. Unutar samog mimetičkog vremena odnosi između vremena naracije i vremena priče postaju zamršeniji usled izmena narativnih situacija. Uz kasniju naraciju ekstraheterodijegetičkog naratora, čitalac biva izložen i simultanoj naraciji dnevničkih izvoda i umetnutoj naraciji pisama.²⁸ Time se nastoji dati što objektivniji multiperspektivni uvid u fabulu, ostvaruje se polifonost romana, premda može smetati isuviše ostrašćena osuda puritanskog duha koju višestruka perspektiva samo pooštava.

Drugi deo, "Pad", kroz Miltonova pisma i auktorijalnu naraciju izlaže istoriju borbe protiv pijanstva, lake zabave i razvrata u Novom Miltonu, lova na papističke veštice, i građanskog rata sa susednom kolonijom Meri Maunt.²⁹ Miltonovo zgrešenje i vraćanje dužnosti dati su kroz halucinantna stanja svesti u vidu vizija u kombinaciji unutrašnjeg monologa i doživljenog govora. Sama reč "pad" u nazivu drugog dela jeste dvosmislena. S jedne strane, radi se o nepovratnom padu projekta Novi Milton koji se deformiše u destruktivnu koloniju isključivih fanatika, "izdvojenih i savesnih" "Izabranih" (173) koji istrebljuju svaki oblik života koji se usprotivi teroru "discipline" i "čvrstog reda" (101). S druge strane, svedoci smo intermeca u kojem je Milton, ovde "otac hodočasnik", pao kao i onaj "prvi otac" (PL VIII 298). Nagoveštaji ovog pada brojni su već u prvom delu i predstavljaju Akrojdiv svojevrsan biografsko-kritički komentar na Miliona i Izgubljeni raj. Ovlašno spomenuvši kako je Milton jednom izjavio da namerava da napiše veliko delo za koga nema doraslu publiku,³⁰ Guščije Pero napominje da je njegov gospodar "odista ovde izgubljen", "razočaran čovek" za koga je "svet pustinja" (140). Milton-zakonodavac je istovremeno i Satana, a citati Sataninog političko-religioznog diskursa provejavaju Miltonovim pismima i usmenim obraćanjima. Džon Milton je pozvan da bude "autor i prvi arhitekta" (86) Novog Miliona, ali on zapravo sedi "u tami i u sjenu smrtnom", okovan "u tugu i u gvožđe" (Psalam 107). Zaposednut opsesivnim strahom od zmija i

nepoznatih životinja, šume i močvare, on se prvi put spotiče o zapleteno granje i pada u kaljugu iz koje ga izvlači Guščije Pero. Kada sledeći put bude krenuo sam u šumu, da istraži "dovolju zemlju" u kojoj se obreo, posegnuvši za "primamljivom voćkom slatkog mirisa" (158), upašće u indijansku klopku za jelene. Izgubivši se "u mračnoj šumi ovog sveta" (198), krenuo je na putovanje u sopstvenu unutrašnjost. Izmene prvog i trećeg lica u unutrašnjem monologu i doživljenom govoru ukazuju na konfuziju podeljene svesti, "ja" i "on", pali Milton koji doživljava, i Miltonova stroga savest koja ga posmatra. "Vinova loza mu je zapetljana u kosi, a obavija me teški miris korova."... "Slepi čovek, on ili ja, uhvaćen je za nogu i naglo povučen u vazduh." (158) Milton se spotakao, a Indijanci ga "izvedu iz tame i sjena smrtnoga, i raskinu okove" njegove (Psalam 107). Nagli priliv krvi u mozak vraća mu vid, i šestonedeljno življenje s Indijancima priprema ga za drugi pad. "Beli čovek iz tamnog sveta" (195) u pijanstvu maši se voća svoje propasti i obeščasti indijansku devicu. Tako je "slepi čovek odlutao dalje i plačući krenuo na svoj usamljenički put kroz tamnu šumu." (277) Miltonova tragičnost ovde sastoji se upravo u toj usamljenosti na koju je sam sebe osudio naglašavajući svoju superiornu pravednost. Pošto se otreznio od ovog drugog pada, vraća se da zavede red u svojoj koloniji. Tako je padom na početku druge knjige raj predstavljen u prvoj knjizi izgubljen, ali je iskušenjem u pustinji taj raj ponovo stečen, sada u vidu pakla.

Glavni protivnik Novom Miltonu jeste utopijski Meri Maunt, kojim kraljuje Ralf Kempis, katolik iz Virdžinije sa kavaljerskim manirima. Dok stanovnici Meri Maunta sklapaju mešovite brakove sa Indijancima, uče domorodačke jezike i podstiču negovanje domaće religije naporedo sa poštovanjem Device, Indijanci, kao pagani i divljaci, za Milтона su "zmije" (73) koje vole "tamnu i gustu šumu", "gadan korov i zamućenu vodu" koje sve treba "iskoreniti i spaliti". (98). Milтона užasava i pomisao na vezu Indijanke s belcem, a lokalni indijanski dijalekt uči samo kad je primoran da ih pokrštenjem privede razumu. Rečima Eve kad je čula zmiju kako govori (PL IX 553-4), Milton izražava čuđenje pošto mu je predstavljen poengleženi Indijanac, Džozef Mamičis: "Govor Engleza artikuliše jezik jednog zvera, izražavajući ljudski smisao! Koje je boje kože?" (94). Irci su predmet slične satanizacije, što predstavlja aluziju na Spenserove poglede na problem irskog pitanja, i, naročito, kvarenja engleskog jezika pod uticajem irskog. Ovaj strah od divljeg u ljudskoj prirodi jasno je izražen i u renesansnoj putopisnoj književnosti za koju ima osnova da se veruje da je bila predmet Miltonove pažnje. U članku "Milton's Imperial Epic" Evans istražuje varijacije pojavljivanja koloniste u Izgubljenom raju. Satana je tako hodočasnik koji, tražeći utočište od Božje "represivne tiranije", porobljuje starosedeoce Novog sveta i ponovo uspostavlja moć kolonizacijom njihove teritorije. U isto vreme, kolonistu u drugom vidu predstavlja i Rafael, nebeski misionar i civilizator koji nevernicima prenosi Svetu reč i otkriva im istoriju poretka u univerzumu. Najzad, mračno naličje kolonijalizma da se nazreti u Mihailu, koji u ime imperijalističke vlasti kažnjava neposlušne urodenike progonstvom u divljinu tude civilizacije. Sva ova tri aspekta koloniste konvergiraju u ličnosti Akrojdovog Milтона, koji je vladar, pastir i sudija (105) u novouspostavljenom "gradanskom društvu". Guščije Pero, koji je i strukturom imena "obeležen" kao blizak domorocima (uzgred, on postaje i Miltonov prevodilac u komunikaciji s Indijancima), uklapa se u predstavu Adama kao koloniste-ugovornog sluga, koji je obavezan da na određeni

period radi na gospodarevoj plantaži, a zauzvrat dobija stan, hranu i odeću, kao i transport do kolonije. Osudeni kriminalci koji su bili obavezani ovakvim ugovorom mogli su da biraju između dve alternative, službe ili smrti. Ovo odgovara ljudskom položaju posle Pada, pri čemu se onda radi o večnoj smrti. Guščije Pero prvo izdaje svog gospodara posredujući kao špijun na liniji Novi Milton-Meri Maunt, a zatim ga napušta u jeku priprema za rat. Iako je ostvario materijalnu nezavisnost od ugovora, prekršio je moralne obaveze prema gospodaru i njegovoj viziji slobode. Neizbežni ishod jeste smrt, ali u smrti Guščije Pero prenet je u Nebeski grad, gde pokušava da sklopi novi ugovor sa (novim?) gospodarom (273).

5. ZAKLJUČAK

Ostaje, na kraju, nada da ovakav pristup sa stanovišta hermeneutičke strukture omogućava estetski i sazajno uzbudljiviji uvid u smisao i referenciju teksta kao proizvoda diskursa. Interpretacija, a time i ocena, književnog dela treba da počne određenjem žanra i opisom stila, a takve žanrovske konvencije i stilske specifičnosti onda uslovljavaju i raspored delova, pa samim tim i dinamiku estetskog doživljaja. Čitalac koji odgonetne i prihvati pravila žanrovskog hibrida i privikne se na Akrojdoj protejski stil parodije i pastiše, uživaće u ponudenoj igri, bez bojazni da je možda saučesnik u rujanju Geniju i Njegovom Epu. Milton je poslednji veliki renesansni div, koji se obraća svojoj humanizovanoj ali ipak i dalje epskoj eposi: Adam i Eva, "u prirodnim suzama", lagano se zapućuju u široki svet da, vođeni Providenjem, izaberu mesto za počinak, da držeći se za ruke odšetaju do kraja svog samotnog puta (PL XII 645-9). Akrojdo, pišući u tradiciji londonskog pantomimskog teatra, a živeći u post-humanističkoj informatičkoj eri, na kraju romana koji je i početak "sveg našeg jada" (277) ostavlja svog Miliona da sam i potpuno slep, plačući tumara kroz mračnu šumu noći.

¹ Masačusets Džona Vintropa. Cf. "citty upon a hill", John Winthrop, "A Modell of Christian Charity", 1630.

² P. Akrojdo, o zadatku književnosti, u razgovoru sa A. Šice (A. Schuetze), za *Erfurt Electronic Studies in English* (ESEE), pri Univerzitetu u Getingenu, avgusta 1995, <http://webdoc.gwdg.de/edoc/ia/eese/articles/schuetze/8_95.html>.

³ *ibid.*

⁴ V. kratke izvode iz prikaza u *The New York Times*, *The New York Times Book Review*, *Sunday Telegraph*, *Wall Street Journal*, *The Guardian* na veb strani The Complete Review, <<http://www.complete-review.com/reviews/ackroydp/miltonia.htm>>.

⁵ J. Clute, "Milton in America", *New Statesman*, 27 September 1996, <http://www.findarticles.com/cf_dls/m0FQP/n4302_v125/18759736/p2/article.jhtml?term=

⁶ P. Ricoeur, *Živa metafora*, prev. N. Vajs, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1981, str. 248-9.

⁷ Narativizacija prošlosti kroz igru narativnim modalitetima i intertekstualnošću, pri čemu se pripovedačkom autorefleksijom problematizuje čin "kolacije teksta" kao jedino moguće s-hvatanje iskustva. V. L. Hačion, *Poetika postmodernizma; istorija, teorija, fikcija*, prev. V. Gvozden i Lj. Stanković, Novi Sad, Svetovi, 1996.

⁸ Ch. Brooke-Rose, "Palimpsest History", *Interpretation and Overinterpretation*, ed. S. Collini, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

⁹ Cf. "what if" (*The Complete Review*), "alternate history" (Clute, *New Statesman*), "parlour games with might-have-beens" (Tanner, *The New York Times Book Review*).

¹⁰ Paralelno trostrukoj ulozi Svetog Duha, kako je Milton izlaže u šestom poglavlju *Hrišćanskog učenja* (navedeno u: Milton: *Paradise Lost Books I-II*, ed. F. T. Prince, Oxford, Oxford University Press, 1989, Book I, n. 17-23).

¹¹ Th. More, *Utopia*, trans. P. Turner, Harmondsworth, Penguin Books, 1965, pp. 42, 57.

¹² P. Akrojdo, intervju za ESEE.

¹³ U. Hänninen, *Rewriting Literary History: Peter Ackroyd and Intertextuality*, diss. University of Helsinki, 1997, <<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/engla/pg/hanninen/rewritin.pdf>>.

- ¹⁴ Povezivanje tekstova u izričite ili skrivene međusobne odnose. V. G. Genette, *Palimpsests: Literature in the Second Degree*, trans. C. Newman and C. Doubinsky, Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1997, p. 1.
- ¹⁵ Tekstualni oblici kojima delo uspostavlja žanrovski ugovor s čitaocem: naslov, podnaslov, naslovi poglavlja, predgovor, pogovor, beleška, rubne, podnožne i završne napomene, epigraf, ilustracije, korice. V. G. Genette, *op. cit.*, p. 3.
- ¹⁶ "Paradise Lost", VII 27-30, *The Poems of John Milton*, ed. J. Carey and A. Fowler, London, Longmans, 1968, pp. 776-7. U daljem tekstu PL.
- ¹⁷ P. Ackroyd, *Milton in America*, London, Vintage, 1997, p. 29. U daljem tekstu stranica navedenog izdanja sa koje je preuzet citat biće naznačena u zagradi iza odgovarajućeg navoda.
- ¹⁸ U svojstvu "Latin Secretary" pri Državnom savetu Republike, Milton je bio odgovoran za diplomatsku korespondenciju na latinskom jeziku i pisao je polemičke rasprave u odbranu republikanskih metoda i ciljeva.
- ¹⁹ F. Štancl, "Novi pristup tipičnim pripovednim situacijama", prev. Đ. Jovanović, *Reč*, br.7, mart 1995, str. 86-92.
- ²⁰ Nadovezujući se na S. Četmena (S. Chatman), M. Tulan (M. Toolan), razraduje skalu oblika predstavljanja govora i mišljenja u književnom delu; po toj skali, slobodni direktni diskurs odgovara pojmu unutrašnjeg monologa, a slobodni indirektni diskurs korespondira konceptu doživljenog govora. V. Michael Toolan, *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*, 2nd ed., London and New York, Routledge, 2001.
- ²¹ Cf. tipologiju naratora koju razvija G. Genette u *Figures III* (Paris: Seuil, 1972): na osnovu pripovedačke razine, ekstradijegetički je narator koji stoji iznad i izvan priče, a na svakom sledećem stupnju uokviravanja narator priče u priči je intradijegetički, odnosno hipodijegetički; zavisno od opsega sudelovanja u priči, narator može biti heterodijegetički, ako ne učestvuje u radnji priče, ili homodijegetički, ako je i sam lik. V. Sh. Rimmon-Kenan, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*, London and New York, Routledge, 1983, pp. 94-5.
- ²² L. Hačion, *op. cit.*, str. 194.
- ²³ Prva tri imena upućuju na znamenitu porodicu sveštenika-upravljača u puritanskoj koloniji Masačusetskog zaliva: John Cotton, Richard, Increase i Cotton Mather; poslednje ime je aluzija na prvu američku pesnikinju, Anne Bradstreet.
- ²⁴ Th. More, *op. cit.*, p. 69.
- ²⁵ J. Milton, "Areopagitica", *Milton's Prose Writings*, ed. K. M. Burton, London, Dent, 1958, p. 178.
- ²⁶ Dž. Milton, "Izgubljeni raj", Knj. IX, st. 21-22, *Izgubljeni raj i Raj ponovo stečen*, 2. izd, prev. D. Bolfan i D. Kosanović, Beograd, Filip Višnjić, 2002, str. 361.
- ²⁷ Posredovanje između priče i čitaoca tematizuje se naratorom koji ne pripada egzistencijalnom području likova i koji ga posmatra iz spoljašnje perspektive (F. Štancl, *Tipične forme romana*, prev. D. Gojković, Književna zajednica Novog Sada, 1987). Štanclov auktorijalni narator odgovara Ženetovom ekstraheterodijegetičkom naratoru.
- ²⁸ Sh. Rimmon-Kenan, *op. cit.*, pp. 80ff.
- ²⁹ Onomastička igra reči, istovremeno upućuje na Merry Mount, profanu koloniju Thomasa Mortona koja je bila trn u oku puritanskom Masačusetsu, i na Maryland Lorda Baltimorea kao utočište za katolike. V. J. Martin Evans, "Milton's Imperial Epic", *Of Poetry and Politics: New Essays on Milton and His World*, ed. P.G. Stanwood, *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, Vol. 126, New York, Binghamton, 1995, p. 232.
- ³⁰ Cf. "fit audience" (PL VII 31) i "ugladenog i učenog čitaoca" kome Milton upućuje autobiografsku apologiju u "The Reason of Church Government Urged Against Prelacy" (*Milton's Prose Writings*, ed. cit, p. 351).
- ³¹ A View of the Present State of Ireland. < www.wwnorton.com/nael/16century/topic_4/spenview.htm.
- ³² A. M. Matthews, "The Fruitless Tree in Paradise Lost: Symbol of Sin", *Spokesman Milton: Voices in Contemporary Criticism*, ed. C. W. Durham and K. Pruitt McColgan, Selinsgrove, Susquehanna University Press, 1994, p. 27.
- ³³ Intervju za EESE.

LITERATURA

- Ackroyd, Peter, *Milton in America*, London, Vintage, 1997.
- Brooke-Rose, Christine, "Palimpsest History", *Interpretation and Overinterpretation*, ed. Stefan Collini, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- The Complete Review, "Milton in America by Peter Ackroyd", 05/01/04, <<http://www.complete-review.com/reviews/ackroydp/miltonia.htm>>.
- Clute, John, "Milton in America", *New Statesman*, 27 September 1996, 05/01/04, <http://www.findarticles.com/cf_dls/m0FQP/n4302_v125/18759736/p2/article.jhtml?term>.

100

- Evans, J. Martin, "Milton's Imperial Epic", *Of Poetry and Politics: New Essays on Milton and His World*, ed. P. G. Stanwood, *Medieval and Renaissance Texts and Studies*, Vol. 126, New York, Binghamton, 1995.
- Genette, Gérard, *Palimpsests: Literature in the Second Degree*, trans. Channa Newman and Claude Doubinsky, Lincoln and London, University of Nebraska Press, 1997.
- Hačion, Linda, *Poetika postmodernizma: istorija, teorija, fikcija*, prev. Vladimir Gvozden i Ljubica Stanković, Novi Sad, Svetovi, 1996.
- Hänninen, Ukko, *Rewriting Literary History: Peter Ackroyd and Intertextuality*, diss. University of Helsinki, 1997, 05/01/04,
<<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/engla/pg/hanninen/rewritin.pdf>>.
- Matthews, Alice M., "The Fruitless Tree in Paradise Lost: Symbol of Sin", *Spokesperson Milton: Voices in Contemporary Criticism*, ed. Charles W. Durham and Kristin Pruitt McColgan, Selinsgrove, Susquehanna University Press, 1994.
- Milton, Džon, *Izgubljeni raj i Raj ponovo stečen*, 2. izd., prev. Darko Bolfan i Dušan Kosanović, Beograd, Filip Višnjić, 2002.
- Milton, John, *Milton's Prose Writings*, ed. K.M. Burton, London, Dent, 1965.
- Milton, John, *The Poems of John Milton*, ed. John Carey and Alastair Fowler, London, Longmans, 1968.
- More, Sir Thomas, *Utopia*, trans. Paul Turner, Harmondsworth, Penguin Books, 1965.
- Prince, F.T., ed., *Milton: Paradise Lost Books I-II*, Oxford, Oxford University Press, 1989.
- Ricoeur, Paul, *Živa metafora*, prev. Nada Vajs, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1981.
- Rimmon-Kenan, Shlomith, *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*, London and New York, Routledge, 1991.
- Schütze, Anke, "I think after More I will do Turner and then I will probably do Shakespeare": An Interview with Peter Ackroyd, *EASE August 1995*, Erfurt Electronic Studies in English, University of Göttingen, 05/01/04,
<http://webdoc.gwdg.de/edoc/ia/ease/articles/schuetze/8_95.html>.
- Štancl, Franc, "Novi pristup tipičnim pripovednim situacijama", prev. Đorđe Jovanović, *Reč*, broj 7, mart 1995, 86-92.
- Tanner, Tony, "Milton Agonistes", *The New York Times Book Review*, 6 April 1997, 05/01/04,
<<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C02EFD8153AF935A35757C0A961958260>>.
- Toolan, Michael, *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*, 2nd ed., London and New York, Routledge, 2001.

SUMMARY

A HISTORY OF A FALL INTO "A CITY UPON A HILL": GENRE AND INTERTEXTUALITY AS THEORETICAL FACTORS OF LITERARY CRITICISM (PETER ACKROYD'S *MILTON IN AMERICA*)

Is *Milton in America* an outrageous farrago of half-chewn pastiche, or a daring novel in its own right? This paper examines the literary merits of Peter Ackroyd's much-reviled novel by exposing critical prejudices in order to probe the criteria of literary criticism which would take into account the text as well as the author and the reader. The basic premise is that the text establishes its meaning through structure (genre, style and disposition of parts), which then interacts with the reader's experiential input in order to draw out a particular interpretation. Accordingly, the reliable way to approach this novel would be to establish its genre (pseudobiographic dystopia) and disentangle its transtextual threads (revealing it as a mixture of parody and pastiche).